

21.6. 2018

Til
Klima- og miljødepartementet
Postboks 8013 Dep
0030 Oslo

Høring – regionreformen – ny myndighet mv etter kulturminneloven og overføring av andre oppgaver

Det vises til Klima- og miljødepartementets høringsbrev av 21. mars 2018. Industrianleggenes Fellesråd som representerer landets 15 tekniske og industrielle kulturminner avgir med dette sin uttalelse om forslaget. Uttalelsen representerer også en oppfølging av vår uttalelse av 30.4. 2018 til Kommunal- og moderniseringsdepartementets rapport om «Regionreformen. Desentralisering av oppgaver fra staten til fylkeskommunene». Denne uttalelse følger som vedlegg til dette brev.

Vi viser til at Kulturminnelovens formålsparagraf innebærer at det er et nasjonalt ansvar å forvalte og verne om kulturminner og miljøer med deres egenart og variasjon som del av kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning. Vi mener Klima- og miljødepartementets høringsbrev er ufullstendig som grunnlag for hvordan en desentralisering skal gjennomføres for å følge opp kulturminnelovens formål om å iverksette en helhetlig nasjonal kulturminnepolitikk. Den nasjonale og internasjonale suksessen som det norske bevaringsprogrammet for tekniske- og industrielle kulturminner representerer må etter vår vurdering videreføres basert på gjeldende hovedprinsipper. Vi må fortsatt ha et nasjonalt program med særskilt bevilgning over statsbudsjettet og der en verneplan trekker opp hovedlinjene for et nasjonalt program.

Innenfor denne ramme ser vi klare fordeler ved at de tekniske og industrielle kulturminnene, i tråd med Stortingets intensjoner, administreres av fylkeskommunene. En slik desentralisering gir økt mulighet til å knytte de tekniske og industrielle kulturminner sterkere til regionale prioriteringer. Hovedoppgaven for en økt desentralisering må likevel være å styrke og videreutvikle en overordnet nasjonal politikk for tekniske og industrielle kulturminner.

Nasjonalt tverrsnitt av kulturminner

I 1994 ble den første verneplan for å bevare tekniske og industrielle kulturminner lagt fram. Den konkluderte med at seks utvalgte kulturminner og kulturmiljøer skulle prioriteres. Seinere er ni anlegg kommet til. Ved Stortingets behandling av statsbudsjettet for 2018 ble bevilgningen økt og fastsatt til 61.545 mill kroner.

Dagens 15 tekniske industrianlegg representerer et nasjonalt tverrsnitt av kulturminner knyttet til Norges industrielle utvikling. Gjennom tilskottsordningen er det oppnådd gode resultater. Mange av anleggene er knyttet til museene organisatorisk, andre er selvstendig organisert. Gjennom bevaringsprogrammet er vår industrielle historie tatt vare på for ettertida. Like viktig er det at den industrielle fagkompetansen er tatt vare på og blir videreutviklet. På de aller fleste anlegg er det gitt tilskott til å ansette fagkompetente personer som har en unik kompetanse både nasjonalt og internasjonalt.

Dagens verneplan for de tekniske industrianlegg går fram til 2020. Det er en stor svakhet at Regjering og Storting så langt ikke har utformet en fornyet verneplan. Vi foreslår at det nå gjøres som en del av eller i tilknytning til den bebudede stortingsmelding om kulturvernpolitikken.

I dag er fem industrianlegg fredet. Vi er enig i at alle 15 anlegg fredes av Riksantikvaren som en del av en nasjonal politikk før 2020.. Vi vil imidlertid presisere det er viktig at prinsippene om vern gjennom bruk og videreutvikling av anleggene inngår som premissgrunnlag for fredningsprosessen.

Vår hovedinnvending til høringsnotatet er at det er en manglende og sterkt mangelfull analyse av hvordan nasjonale og regionale prioriteringer på vårt og andre områder skal forenes. Dersom verneplanene på dette område skal være basert på fylkeskommunale prioriteringer, vil en nasjonal overbygging bli mangelfull og i verste fall helt fraværende og ufullstendig. På vårt område vil en nasjonal overbygging gjennom et fortsatt nasjonalt program være det som gir det beste faglige resultatet og som vil være den mest kostnadseffektive måten å gjennomføre et verneprogram på.

Det er derfor etter vår vurdering helt nødvendig med et fortsatt nasjonalt program med en egen bevilgning over statsbudsjettet til tekniske og industrielle kulturminner. Det er nødvendig at dette program er forankret i Stortingets behandling gjennom statsbudsjettet, stortingsmeldinger mv. Det er fortsatt behov for en ordning med en kombinasjon av støtte til FDV (forvaltning, drift og vedlikehold) og istandsetting. Detaljene i dagens system kan imidlertid trolig forenkles med større lokale frihetsgrader. På det overordnede plan er det behov for å utarbeide en ny verneplan for en ti-årsperiode framover fra 2020 til 2030. En sentral oppgave i en ny verneplan vil være å sette alle industrianlegg i en forsvarlig teknisk stand. På tre store anlegg, Haldenkanalen, Rjukanbanen og Odda smelteverk vil det med dagens bevilgningsramme være store behov for bevilgninger til istandsetting etter 2020. Også flere andre anlegg vil ha betydelige istandsettingsbehov etter 2020.

Industrianleggenes Fellesråd mener en ny verneplan bør trekke opp hovedlinjene for en realistisk og ambisiøs plan for å videreutvikle de tekniske og industrielle kulturminner. Gjennom vel 20 år er det er lagt ned en enorm innsats i å ta vare på bygninger og miljøer. Forfallet er stoppet og bygningene sikret. Vi bør nå trekke opp hovedlinjene for hva vi bør gjøre videre med å videreutvikle verne- og kompetanseplaner, videreutvikle anleggene som gode

besøksmål og bruke anleggene opp mot ungdom som faller ut av skolen for å nevne noen eksempler.

Riksantikvaren bør ha det overordnede ansvar for å administrere bevilgning, verneplan og ha en overordnet resultatkontroll.

Nasjonal koordinering en forutsetning for fruktbart samarbeid med næringsliv og frivillig sektor

De tekniske og industrielle kulturminner har vært avhengig av samarbeid med frivillig sektor og næringsliv. Dette vil etter vår vurdering bli enda viktigere framover. En økt desentralisering til fylkeskommunene vil, riktig håndtert, kunne styrke samarbeidet med regionale aktører. Det forutsetter imidlertid en oppbygging av en tilstrekkelig og kompetent administrasjon på kulturvernområdet og at det utvikles en ny samarbeidskultur med næringsliv og frivillig sektor i fylkeskommunene.

I tillegg er det på vårt område helt avgjørende å videreutvikle samarbeidet på nasjonalt plan med næringsliv og frivillighet for å få en tilstrekkelig slagkraft. Som eksempel på dette kan nevnes at Industrianleggenes Fellesråd har innledet et samarbeid med LO om arbeidstakernes og fagforeningenes rolle og historie ved de 15 teknisk industrielle kulturminner.

For Industrianleggenes Fellesråd

Ann Kristin Ramstrøm
Salhus Tricotagefabrik Salhus/Bergen

Anna Kristine Jahr Røine
Fetsund lenser, Fetsund

Håkon Sandåker
Bredalsholmen verft, Kristiansand

Per Harald Grue
Atlungstad Brenneri, Stange

Oversikt over teknisk-industrielle kulturminner som dekkes over kap. 1429 post 72:

Sjølingstad Uldvarefabrik, Lindesnes
Fetsund lenser, Fetsund
Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum, Tyssedal
Atlungstad Brenneri, Stange
Klevfoss Cellulose- & papirfabrikk, Løten
Næs Jernverksmuseum, Tvedestrand
Norsk Fiskeindustrimuseum/Neptun sildoljefabrikk, Melbu
Spillum Dampsag & Høvleri, Namsos
Salhus Tricotagefabrik Salhus/Bergen

Folldal Gruver, Folldal
Kistefos-museet, Jevnaker
Rjukanbanen, Rjukan
Haldenkanalen, Østfold og Akershus
Odda Smelteverk, Odda
Bredalsholmen verft, Kristiansand

30.4. 2018

Til
Kommunal- og moderniseringsdepartementet
Postboks 8112 Dep
0032 Oslo

Uttalelse fra Industrianleggenes Fellesråd om ekspertutvalgets rapport «Regionreformen. Desentralisering av oppgaver fra staten til fylkeskommunene»

Oppsummering og konklusjon

Industrianleggenes Fellesråd representerer Norges 15 teknisk og industrielle kulturminner som i dag administreres og støttes av Riksantikvaren. Vår oppsummering er at ekspertutvalgets rapport er ufullstendig og uegnet som grunnlag for en desentralisering av oppgaver fra staten til fylkeskommunene. Den nasjonale og internasjonale suksessen som det norske bevaringsprogrammet for tekniske- og industrielle kulturminner representerer må etter vår vurdering videreføres basert på gjeldende hovedprinsipper. Vi må fortsatt ha et nasjonalt program med særskilt bevilgning over statsbudsjettet og der en verneplan trekker opp hovedlinjene for et nasjonalt program.

Innenfor denne ramme ser vi klare fordeler ved at de tekniske og industrielle kulturminnene i hovedsak administreres av fylkeskommunene. Det er flere fordeler ved å desentralisere deler av den fagkompetansen som i dag er knyttet til Riksantikvaren. Dette representerer en videreføring av en desentralisering av fagkompetanse som allerede er gjennomført på andre områder knyttet til Riksantikvarens virksomhet. På noen områder vil en slik desentralisering gi økt mulighet til å knytte de tekniske og industrielle kulturminner sterkere til regionale prioriteringer. Hovedoppgaven for en økt desentralisering må likevel være å styrke og videreutvikle en overordnet nasjonal politikk for tekniske og industrielle kulturminner.

Nasjonalt tverrsnitt av kulturminner

I 1994 ble den første verneplan for å bevare tekniske og industrielle kulturminner lagt fram. Den konkluderte med at seks utvalgte kulturminner og kulturmiljøer skulle prioriteres. Seinere er ni anlegg kommet til. For 2017 ble det bevilget 56.545 mill kroner til å gjennomføre programmet. Bevilgningen nyttes både til forvaltning, drift og vedlikehold (FDV-midler) og til investeringstiltak for å bevare anleggene. I Stortingets behandling av statsbudsjettet for 2018 er bevilgningen økt til 61.545 mill kroner.

Dagens 15 tekniske industrianlegg representerer et nasjonalt tverrsnitt av kulturminner knyttet til Norges industrielle utvikling. Gjennom tilskottsordningen er det oppnådd gode resultater. Mange av anleggene er knyttet til museene organisatorisk, andre er selvstendig organisert. Gjennom bevaringsprogrammet er vår industrielle historie tatt vare på for ettertida. Like

viktig er det at den industrielle fagkompetansen er tatt vare på og blir videreutviklet. På de aller fleste anlegg er det gitt tilskott til å ansette fagkompetente personer som har en unik kompetanse både nasjonalt og internasjonalt. De aller fleste anlegg samarbeider med og er knyttet til dagens næringsliv. Det er flere eksempler på at fagkompetansen blir brukt og danner basis for ny næringsvirksomhet og verdiskaping gjennom ny bruk. Anleggene knytter dagens næringsliv sammen med eksisterende næringsliv og fungerer som basis for å rekruttere til og å videreutvikle både tradisjonell industri og ny industri.

Anleggene er også viktige opplevelsessentra for allmenhet, skoler og ungdom og gir identitet til lokalsamfunn og regioner. Anleggene er også i økende grad viktige for reiseliv og turisme. Autentisiteten gjør kulturminnene til attraktive besøksmål også for utenlandske turister.

Dagens verneplan for de tekniske industrianlegg går fram til 2020. Det er en stor svakhet at Regjering og Storting så langt ikke har utformet en fornyet verneplan. Vi foreslår at det nå gjøres som en del av eller i tilknytning til den bebudede stortingsmelding om kulturvernpolitikken.

I dag er fem anlegg fredet, ett er varslet fredet, fem er regulert til bevaring, ett er under regulering til bevaring og tre mangler formelt vern. For å sikre verdiene som er lagt ned i disse anleggene har Riksantikvaren bedt om at det gjennomføres fredning av de resterende anleggene før 2020. RA har presisert at fredning ikke skal være til hinder for vern gjennom bruk.

Industrianleggenes Fellesråd mener det er riktig at alle anlegg nå fredes som en viktig del av en nasjonal politikk. Vi vil imidlertid presisere det er viktig at prinsippene om vern gjennom bruk og videreutvikling av anleggene inngår som premissgrunnlag for fredningsprosessen.

Industrianleggenes Fellesråds hovedinnvendinger til Ekspertgruppas rapport og konklusjoner

Vår prinsipielle hovedinnvending mot ekspertgruppas rapport er at det er en manglende og sterkt mangelfull analyse av hvordan nasjonale og regionale prioriteringer på sentrale områder skal forenes. På en rekke områder, som f. eks verneplaner for tekniske og industrielle kulturminner, er det et åpenbart behov for å ha en overordnet nasjonal plan. Dersom verneplanene på dette område skal være basert på fylkeskommunale prioriteringer, vil en nasjonal overbygging bli mangelfull og i verste fall helt fraværende og ufullstendig. På vårt område vil en nasjonal overbygging gjennom et fortsatt nasjonalt program være det som gir det beste faglige resultatet og som vil være den mest kostnadseffektive måten å gjennomføre et verneprogram på.

Industrianleggenes Fellesråd mener Ekspertgruppas rapport viser en manglende forståelse for betydningen av en nasjonal kulturvernpolitikk på områder der den enkelte region (fylkeskommune) har et begrenset ansvar for og en begrenset kompetanse til å utforme en nasjonal politikk. Det vil etter vår vurdering være en styrke for regionen å basere sin administrasjon på en

overordnet nasjonal politikk. Det innebærer at f. eks et av de teknisk-industrielle kulturminner har en definert nasjonal rolle og betydning. Ekspertgruppa har foreslått at bevilgningen til Riksantikvaren og dermed bevilgningen til tekniske og industrielle kulturminner skal inngå i et generelt rammetilskudd til fylkeskommunene der fylkeskommunene står fritt i prioritering av midlene til ulike formål. Industrianleggenes Fellesråd mener en slik ordning vil være helt uegnet til å prioritere nasjonale hensyn som programmet for tekniske- og industrielle kulturminner representerer. Konsekvensen av ekspertgruppas forslag vil være en systematisk nedprioritering av vårt program. Det samme vil skje på andre områder med tilsvarende forhold.

Fortsatt nasjonalt program med særskilt bevilgning og nasjonal verneplan

Det er etter vår vurdering helt nødvendig med et fortsatt nasjonalt program med en egen bevilgning over statsbudsjettet til tekniske og industrielle kulturminner. Det er nødvendig at dette program er forankret i Stortingets behandling gjennom statsbudsjettet, stortingsmeldinger mv. Det er fortsatt behov for en ordning med en kombinasjon av støtte til FDV (forvaltning, drift og vedlikehold) og istandsetting. Detaljene i dagens system kan imidlertid trolig forenkles med større lokale frihetsgrader. På det overordnede plan er det behov for å utarbeide en ny verneplan for en ti-årsperiode framover fra 2020 til 2030. En sentral oppgave i en ny verneplan vil være å sette alle industrianlegg i en forsvarlig teknisk stand. På tre store anlegg, Haldenkanalen, Rjukanbanen og Odda smelteverk vil det med dagens bevilgningsramme være store behov for bevilgninger til istandsetting etter 2020. Også flere andre anlegg vil ha betydelige istandsettingsbehov etter 2020.

Industrianleggenes Fellesråd mener en ny verneplan bør trekke opp hovedlinjene for en realistisk og ambisiøs plan for å videreutvikle de tekniske og industrielle kulturminner. Gjennom vel 20 år er det er lagt ned en enorm innsats i å ta vare på bygninger og miljøer. Forfallet er stoppet og bygningene sikret. Vi bør nå trekke opp hovedlinjene for hva vi bør gjøre videre med å videreutvikle verne- og kompetanseplaner, videreutvikle anleggene som gode besøksmål og bruke anleggene opp mot ungdom som faller ut av skolen for å nevne noen eksempler.

Riksantikvaren bør ha det overordnede ansvar for å administrere bevilgning, verneplan og ha en overordnet resultatkontroll.

Innenfor denne ramme ser vi fordeler med at de tekniske og industrielle kulturminnene i hovedsak administreres av fylkeskommunene. Det er flere fordeler ved å desentralisere deler av den fagkompetansen som i dag er knyttet til Riksantikvaren. Dette representerer en videreføring av en desentralisering av fagkompetanse som allerede er gjennomført innenfor Riksantikvarens ansvarsområde. På noen områder vil en slik desentralisering gi økt mulighet til å knytte de tekniske og industrielle kulturminner sterkere til regionale prioriteringer. Hovedoppgaven for en økt desentralisering må likevel være å styrke og videreutvikle en overordnet nasjonal politikk for tekniske og industrielle kulturminner.

Nasjonal koordinering en forutsetning for fruktbart samarbeid med næringsliv og frivillig sektor

De tekniske og industrielle kulturminner har vært avhengig samarbeid med frivillig sektor og næringsliv. Dette vil etter vår vurdering bli enda viktigere framover. En økt desentralisering til fylkeskommunene vil, riktig håndtert, kunne styrke samarbeidet med regionale aktører. Det forutsetter imidlertid at det utvikles en ny samarbeidskultur med næringsliv og frivillig sektor i fylkeskommunene.

I tillegg er det på vårt område helt avgjørende å videreutvikle samarbeidet på nasjonalt plan med næringsliv og frivillighet for å få en tilstrekkelig slagkraft. Som eksempel på dette kan nevnes at Industrianleggenes Fellesråd har innledet et samarbeid med LO om arbeidstakernes og fagforeningenes rolle og historie ved de 15 teknisk industrielle kulturminner.

For Industrianleggenes Fellesråd

Ann Kristin Ramstrøm
Salhus Tricotagefabrik Salhus/Bergen

Anna Kristine Jahr Røine
Fetsund lenser, Fetsund

Håkon Sandåker
Bredalsholmen verft, Kristiansand

Per Harald Grue
Atlungstad Brenneri, Stange

Oversikt over teknisk-industrielle kulturminner som dekkes over kap. 1429 post 72:

Sjølingstad Uldvarefabrik, Lindesnes
Fetsund lenser, Fetsund
Norsk Vasskraft- og Industristadmuseum, Tyssedal
Atlungstad Brenneri, Stange
Klevfoss Cellulose- & papirfabrikk, Løten
Næs Jernverksmuseum, Tvedestrand
Norsk Fiskeindustrimuseum/Neptun sildoljefabrikk, Melbu
Spillum Dampsag & Høvleri, Namsos
Salhus Tricotagefabrik Salhus/Bergen
Folldal Gruver, Folldal
Kistefos-museet, Jevnaker
Rjukanbanen, Rjukan
Haldenkanalen, Østfold og Akershus
Odda Smelteverk, Odda
Bredalsholmen verft, Kristiansand

